

**Bogumiła Baranowska, Andrzej
Kisiel, Józef Misala**

**Wymiana wewnątrzgałęziowa w
handlu zagranicznym Polski w
okresie transformacji**

International Journal of Management and Economics 7, 168-184

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogumiła Baranowska, Andrzej Kisiel, Józef Misala

WYMIANA WEWNĄTRZGAŁĘZIOWA W HANDLU ZAGRANICZNYM POLSKI W OKRESIE TRANSFORMACJI

Wstęp

We współczesnych analizach handlu zagranicznego i międzynarodowego coraz częściej zwraca się uwagę na duże i rosnące znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej (*intra-industry trade* względnie *two-way trade*), sprowadzającej się do jednoczesnego importu i eksportu przez określony kraj (lub grupę krajów), produktów tej samej gałęzi w danym okresie (najczęściej w ciągu roku). Wymiana tego typu dotyczy w pierwszej kolejności wyrobów przemysłowych, a za główne przyczyny jej rozwoju uważa się postępujące procesy różnicowania się produktów i dywersyfikacji popytu, liberalizację handlu międzynarodowego oraz działalność wielkich korporacji transnarodowych.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie rozwoju wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu zagranicznym Polski w okresie transformacji. Omawia się w nim przyjmowane metody pomiaru intensywności oraz struktury tejże wymiany, przedstawia wyniki ogólnej analizy empirycznej w odniesieniu do okresu 1993-1998 oraz omawia szczegółowo rozwój wymiany wewnątrzgałęziowej Polski w zakresie artykułów surowcowo-rolnych i artykułów przemysłowych.

Metodologia pomiaru intensywności i struktury wymiany wewnątrzgałęziowej

Na teorię wymiany wewnątrzgałęziowej składają się cztery elementy. Są to: przyczyny i przesłanki rozwoju tego typu wymiany; metody i sposoby jej pomiaru; kształtowanie się stosunku wymiennego; kształtowanie się korzyści partnerów z rozwoju tego typu wymiany.¹

Wymiana wewnątrzgałęziowa jest zjawiskiem realnym, a nie fenomenem powstałym i wyolbrzymionym w następstwie określonej agregacji danych statystycznych. Stopień agregacji danych, a także sposób ich sporządzania wywiera jednak

niewątpliwie istotny wpływ na obraz statystyczny omawianego zjawiska. Ogólnie biorąc, udział wymiany wewnątrzgałęziowej rośnie w miarę zwiększania agregacji danych i odwrotnie. W sumie zatem o wymianie wewnątrzgałęziowej można mówić tylko w odniesieniu do określonego poziomu agregacji wymienianych towarów i tym samym w odniesieniu do przyjętego podziału gospodarki na gałęzie, sektory, działy itd.

Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej (tzn. jej intensywność i strukturę) określić można stosując różne formuły i mierniki. Najczęściej stosowana jest przy tym formuła H. Grubela i P. J. Lloyda, i ją też wykorzystuje się w niniejszej analizie jako podstawową.²

Formuła ta jest oparta na następującej definicji handlu wewnątrzgałęziowego:

$$W = (X_i + M_i) - |X_i - M_i| \quad (1)$$

gdzie $(X_i + M_i)$ wyraża globalną wartość obrotów zagranicznych gałęzi i , tj. sumę eksportu (X) oraz importu (M_i) w określonym czasie (najczęściej w określonym roku), natomiast $|X_i - M_i|$ oznacza bezwzględną wartość różnicy między eksportem a importem wyrobów danej gałęzi i . Ażeby uzyskać porównywalność danych w różnych gałęziach, autorzy ci proponują wyrażać handel wewnątrzgałęziowy jako część ogólnej wartości obrotów zagranicznych danej gałęzi:

$$R_i = \frac{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \quad (2)$$

Średni poziom handlu wewnątrzgałęziowego można obliczać według formuły:

$$\bar{R} = \sum_{i=1}^n \frac{\{(X_i + M_i) - |X_i - M_i|\}}{(X_i + M_i)} \quad (3)$$

Stosuje się dodatkowo średnia ważoną, przy czym za wagi przyjmuje się odpowiednio udziały poszczególnych gałęzi w globalnym eksporcie analizowanego kraju ($a_i = a_1, a_2, \dots, a_n$) bądź w globalnym imporcie tego kraju [$b_i = b_1, b_2, \dots, b_n$]³. W rezultacie :

$$\bar{R} = \sum_{i=1}^n \frac{\{(a_i X_i + b_i M_i) - |a_i X_i - b_i M_i|\}}{(a_i X_i + b_i M_i)} \quad (4)$$

Wartość wskaźników R (wyrażających intensywność handlu wewnątrzgałęziowego w poszczególnych gałęziach) oraz wskaźników \bar{R} i \bar{R} (wyrażających średni poziom handlu wewnątrzgałęziowego w globalnych obrotach danego kraju) mieści się w granicach 0 - 1, przy czym $R = 0$ oznacza brak obrotów wewnątrzgałęziowych, zaś $R = 1$, że obroty mają wyłącznie charakter wewnątrzgałęziowy. Zatem im bliższa 1 jest wartość R (względnie \bar{R}), tym większy jest udział handlu wewnątrzgałęziowego w globalnych obrotach zagranicznych danej gałęzi bądź danego kraju.

Przedstawione formuły nie są pozbawione mankamentów. I tak np. jeśli $\sum X_i$ różni się od $\sum M_i$, czyli gdy w handlu zagranicznym danego kraju występuje deficyt lub nadwyżka, to średnia R zaniża znaczenie handlu wewnątrzgałęziowego w obrotach globalnych (nie mogąc nigdy osiągnąć wartości 1). Zdając sobie z tego sprawę, H. Grubel i P. J. Lloyd proponują stosowanie poprawionej formuły, którą będziemy dalej określać mianem średniej skorygowanej \bar{R} (w odróżnieniu od średniej zwykłej i ważonej).

Poprawiona formuła ma na celu uwzględnienie zniekształcającego wpływu nierównoważenia obrotów globalnych analizowanego kraju na intensywność handlu wewnątrzgałęziowego i przyjmuje postać:

$$\bar{R} = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \left| \sum_{i=1}^n X_i - \sum_{i=1}^n M_i \right|} \quad (5)$$

A. Aquino⁴ zwrócił uwagę, że powyższa formuła wskaźnika intensywności handlu wewnątrzgałęziowego stanowi tylko częściową korektę. Jego zdaniem formuła zaniża znaczenie handlu wewnątrzgałęziowego nie dlatego, że nierównoważone są obroty globalne, ale dlatego – co stanowi bezpośrednią przyczynę braku równowagi globalnej – iż nierównoważenie obrotów ma miejsce w ramach poszczególnych wyodrębnionych gałęzi, a zatem pomyłki popełnia się już wtedy, kiedy liczy się cząstkowe mierniki R_i . Aquino proponuje zatem inny sposób obliczania intensywności handlu wewnątrzgałęziowego na szczeblu gospodarki narodowej, oparty na założeniu równomiernego rozkładu nierównoważenia obrotów na wszystkie wyodrębnione gałęzie (średnia Aquino, którą oznaczamy dalej R^A). Zgodnie z tą propozycją należy przede wszystkim wyznaczyć hipotetyczną wartość importu i eksportu wyrobów poszczególnych gałęzi przy założeniu zrównoważenia globalnych obrotów.

$$X_i^n = X_i \cdot \frac{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (X_i + M_i)}{\sum_{i=1}^n X_i} \quad (6)$$

$$M_i^n = M_i \cdot \frac{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (X_i + M_i)}{\sum_{i=1}^n M_i} \quad (7)$$

gdzie:

X_i^n hipotetyczna wartość eksportu gałęzi i w warunkach równowagi obrotów globalnych,

M_i^n hipotetyczna wartość importu gałęzi i w warunkach równowagi obrotów globalnych,

W warunkach braku równowagi obrotów globalnych wskaźniki X_i^n różnią się od wskaźników X_i , a wskaźniki M_i^n od wskaźników M_i . Zazwyczaj bowiem – wbrew założeniu Aquino – czynniki wywołujące nierównowagę nie rozkładają się równomiernie na poszczególne gałęzie.

Określenie X_i^n oraz M_i^n stanowi tylko pośredni etap obliczania skorygowanego udziału handlu wewnątrzgałęziowego. Zdaniem Aquino udział ten należy obliczać według formuły:

$$R^A = \frac{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i) - \sum_{i=1}^n |X_i - M_i|}{\sum_{i=1}^n (X_i + M_i)} \quad (8)$$

Ze względu na założenie równomiernego rozkładu salda handlu zagranicznego na poszczególne gałęzie również średnia R^A nie może być uznana za idealną miarę. Jeśli już tak pojmować metody analizy intensywności i struktury handlu wewnątrzgałęziowego (w naszym przypadku na przykładzie Polski), to sięgając do teorii wymiany międzynarodowej (ściślej do teorii handlu międzynarodowego), warto skonfrontować wskaźniki R (także \bar{R} , \bar{R} i \bar{R}) ze wskaźnikami RCA (odpowiednio dla obrotów ogółem oraz obrotów artykułami rolno-spożywczymi i artykułami przemysłowymi), tj. z przygotowanymi przez B. Balassę, ale modyfikowanym, i współczynnikami tzw. ujawnionych przewag względnych.

Istota podstawowego z tych czynników (tj. RCA_i) sprowadza się do następującej relacji:

$$RCA_i = \ln \left[\frac{x_i}{m_i} \right] = \ln x_i - \ln m_i \quad (9)$$

gdzie:

x_i – wartość eksportu towaru (grupy towarowej) i ,

m_i – wartość importu towaru (grupy towarowej) i .

Okazuje się, że jeśli wskaźniki RCA_i liczone przy użyciu wyżej wymienionej formuły są większe od jedności, wtedy wskaźniki intensywności handlu wewnątrzgałęziowego (wskaźniki Grubela i Lloyda) kształtują się na niskim poziomie. I odwrotnie, co w świetle powyższych rozważań teoretycznych nie może dziwić, jeśli wskaźniki RCA_i (także wiele innych wskaźników konkurencyjności międzynarodowej) osiągają wartości zbliżone do zera, wtedy w krajach o zbliżonym poziomie rozwoju gospodarczego mamy zazwyczaj do czynienia z wysoką intensywnością handlu wewnątrzgałęziowego. Wnioski z tych rozważań można stosunkowo łatwo udowodnić, wykorzystując wskaźniki odchylenia standardowego wartości RCA_i jako ogólny miernik handlu typu wewnątrzgałęziowego lub odwrotnie, wykorzystując wskaźniki odchylenia standardowego wartości tego typu handlu, liczone np. zgodnie z formułą zaproponowaną przez Grubela i Lloyda oraz wskaźniki odchylenia standardowego odpowiednich wartości RCA_i .

W jednym artykule trudno konfrontować wszystkie wskaźniki R_i z wszystkimi wskaźnikami RCA_i . W związku z tym przedstawione będą dalej jedynie przeciętne średnie oraz średnie ważone wskaźników RCA_i w odniesieniu do handlu zagranicznego Polski w okresie transformacji. Uwzględnia się zatem dodatkowo wyniki obliczeń według dwu następujących formuł:

$$\overline{RCA}_{sj} = \ln \sum_{i=1}^n \left[\frac{x_i}{m} \right] : n \quad (10)$$

oraz:

$$\overline{RCA}_{swj} = \sum_{i=1}^n \left(\frac{a_i \cdot x_i}{b_i \cdot m_i} \right) : n \quad (11)$$

gdzie:

n – liczba analizowanych sekcji czy też grup towarowych

a_i – udział towaru (grupy towarowej) i w globalnym eksporcie

b_i – udział towaru (grupy towarowej) i w globalnym imporcie

W niniejszym opracowaniu wykorzystujemy wszystkie wyżej wymienione formuły po to, aby później sformułować odpowiednie wnioski. Wykorzystujemy dane Głównego Urzędu Statystycznego. Przy analizie syntetycznej zawartej w drugiej części artykułu uwzględniamy przy tym odpowiednio dwu- i czterocyfrowe kody PCN, zgodne już z klasyfikacją Eurostatu. Analiza obejmuje okres 1993-1997, dla którego odpowiednie dane są już dostępne. Obliczenia wykonano w rządowym centrum Studiów Strategicznych w Warszawie.

Syntetyczne wyniki analizy empirycznej dla okresu 1993-1998

Udział Polski w handlu światowym jest niewielki, to zaś tłumaczyć należy m.in. kształtowaniem się struktury naszego handlu zagranicznego, który z kolei stanowi swoistą soczewkę stanu całej gospodarki narodowej (por. tab. 1).

Tabela 1. Kształtowanie się struktury towarowej handlu zagranicznego Polski w okresie 1993-1997 według działów PCN (%)

Wyszczególnienie	Import					
	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Zwierzęta żywe i produkty pochodzenia zwierzęcego	2,4	2,4	1,6	1,6	1,5	1,3
Produkty pochodzenia roślinnego	4,9	3,5	3,8	4,7	3,2	3,3
Tłuszcze i oleje	0,7	0,8	0,7	0,6	0,6	0,7
Przetwory spożywcze	4,0	4,4	4,1	3,8	3,6	3,4
Produkty mineralne	14,4	12,3	11,0	10,7	10,3	8,2
Produkty przemysłu chemicznego	11,1	11,8	11,2	10,3	10,3	10,5
Tworzywa sztuczne i wyroby	5,2	6,2	6,8	6,5	6,5	6,6
Skóry i wyroby	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Drewno i wyroby z drewna	0,4	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9
Ścier drzewny, papier, tektura i wyroby	3,9	4,1	4,6	4,2	3,8	3,8
Materiały włókiennicze i wyroby	9,7	10,4	9,7	8,4	7,6	7,6
Obuwie, nakrycia głowy	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7
Wyroby z kamienia, ceramiczne, szkło	1,6	1,8	2,1	2,1	2,2	2,1
Perły, kamienie szlachetne, metale szlachetne i wyroby	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Metale nieszlachetne i wyroby	5,8	6,3	7,3	7,0	7,2	7,5
Maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny	23,5	23,6	24,0	25,3	26,2	26,9

Wyszczególnienie	Import					
	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Sprzęt transportowy	5,8	5,2	5,7	7,6	9,7	11,0
Przyrządy i aparaty optyczne, fotograficzne, pomiarowo-kontrolne	3,1	2,7	2,7	2,6	2,5	2,3
Broń i amunicja	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Różne wyroby gotowe - meble, prefabrykaty budynków, zabawki	1,9	1,9	1,8	1,8	2,0	2,0
Dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie, antyki	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Niezidentyfikowane	0,3	0,5	0,3	0,3	0,2	0,2
R A Z E M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Wyszczególnienie	Eksport					
	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Zwierzęta żywe i produkty pochodzenia zwierzęcego	4,0	3,5	3,3	3,1	3,3	3,1
Produkty pochodzenia roślinnego	3,4	3,2	3,0	2,5	2,5	2,4
Tłuszcze i oleje	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2
Przetwory spożywcze	4,1	5,2	4,5	5,5	6,8	5,5
Produkty mineralne	12,1	11,2	10,0	8,3	7,8	6,4
Produkty przemysłu chemicznego	6,0	6,0	6,8	6,9	6,9	6,3
Tworzywa sztuczne i wyroby	2,3	2,5	3,2	3,4	3,6	3,8
Skóry i wyroby	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	1,3
Drewno i wyroby z drewna	4,1	4,5	4,2	3,7	3,8	4,3
Ścier drzewny, papier, tektura i wyroby	1,4	1,6	2,5	2,5	2,7	2,5
Materiały włókiennicze i wyroby	13,5	13,1	12,0	12,0	11,2	11,1
Obuwie, nakrycia głowy	1,4	1,2	1,2	1,4	1,2	1,0
Wyroby z kamienia, ceramiczne, szkło	1,8	1,9	1,9	2,1	2,1	2,1
Perły, kamienie szlachetne, metale szlachetne i wyroby	0,8	1,1	0,8	0,8	0,7	1,0
Metale nieszlachetne i wyroby	17,4	16,8	16,2	14,5	14,9	13,8
Maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny	10,2	10,0	11,5	13,0	14,2	14,9

Wyszczególnienie	Eksport					
	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Sprzęt transportowy	10,9	10,1	10,1	10,7	7,6	11,9
Przyrządy i aparaty optyczne, fotograficzne, pomiarowo-kontrolne	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6
Broń i amunicja	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
Różne wyroby gotowe – meble, prefabrykaty budynków, zabawki	5,0	6,1	6,8	7,7	8,1	7,7
Dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie, antyki	0,0	0,0	0,0	0,2	0,8	0,1
Niezidentyfikowane	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
R A Z E M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Dane GUS; opracowanie własne.

Struktura towarowa handlu zagranicznego Polski ulega w sumie pewnym zmianom. Wzrasta m.in. udział artykułów przetworzonych w eksporcie. Ale nadal nie jest to struktura obrotów zewnętrznych, która sprzyjałaby wyraźnie rozwojowi wymiany wewnątrzgałęziowej. Potwierdzają to dane tabeli 2, w której przedstawia się wskaźniki średniego poziomu tejże wymiany obliczone zgodnie z formułą (3).

Tabela 2. Średni poziom intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu zagranicznym Polski w okresie 1993-1998

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Polska ogółem	0,3262	0,3302	0,3483	0,2597	0,3597	0,3514
Towary rolno-spożywcze	0,3036	0,2907	0,3248	0,3371	0,3505	0,3154
Towary przemysłowe	0,3306	0,3378	0,3528	0,3532	0,3615	0,3584

Źródło: Jak w tabeli 1.

Średni poziom intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu zagranicznym Polski wykazuje pewną tendencję wzrostową. Nadal jednak jest ponad dwukrotnie niższy niż w handlu zagranicznym krajów członkowskich Unii Europejskiej czy też w handlu zagranicznym innych najwyżej rozwiniętych gospodarczo krajów świata. Na to wskazują również dane kolejnej tabeli, w której

przedstawia się – jeszcze niższe – średnie ważone intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej Polski obliczone zgodnie z formułą (4) (por. tab. 3).

Tabela 3. Średni ważony poziom intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu z zagranicznym Polski w okresie 1993-1998

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Polska ogółem	0,1809	0,1793	0,1980	0,1988	0,2094	0,2073
Towary rolno-spożywcze	0,1750	0,1451	0,1771	0,1876	0,1864	0,1635
Towary przemysłowe	0,1812	0,1857	0,2019	0,2008	0,2156	0,2173

Źródło: Jak w tabeli 1.

Nawet jeśli w odpowiednich rozważaniach przyjąć zniekształcający wpływ ewidentnie niezrównoważonego handlu zagranicznego Polski, to i tak okazuje się, że – przy wyraźnej tendencji wzrostowej – intensywność wymiany wewnątrzgałęziowej w tymże handlu jest nadal relatywnie niska. Zgodnie z teorią jest ona jednak wyższa w zakresie artykułów przemysłowych niż w zakresie artykułów rolno-spożywczych. Potwierdzają to dane kolejnej tablicy, w której przedstawia się wartości obliczone przy wykorzystaniu formuły (5).

Tabela 4. Wskaźniki intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu zagranicznym Polski przy uwzględnieniu niezrównoważenia tego handlu w okresie 1993-1998

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
Polska ogółem	0,3510	0,3481	0,3789	0,4479	0,5021	0,5098
Towary rolno-spożywcze	0,2945	0,2836	0,3089	0,3597	0,3651	0,3448
Towary przemysłowe	0,3584	0,3570	0,3875	0,4591	0,5222	0,5306

Źródło: Jak w tabeli 1.

Również przy uwzględnieniu niezrównoważonego handlu zagranicznego Polski, wskaźniki wymiany wewnątrzgałęziowej kształtują się na bardzo niskim poziomie. Jest to zgodne z twierdzeniem, że intensywność tej wymiany jest najwyższa w obrocie między krajami o zbliżonym poziomie rozwoju gospodarczego.

Wyniki analizy empirycznej dotyczącej obrotów artykułami rolno-spożywczymi i przemysłowymi

Udział artykułów rolno-spożywczych w handlu zagranicznym Polski jest nieco niższy w imporcie niż w eksporcie. W obu przypadkach wykazuje przy tym tendencję spadkową (w imporcie od 12,0% w 1993 roku do 8,7% w pierwszym półroczu 1998 roku, w eksporcie zaś odpowiednio od 11,6% do 11,2%). Niemniej, z rozwojem wymiany wewnątrzgałęziowej mamy również do czynienia w przypadku tychże artykułów. Wykaz trzydziestu z nich (przy przyjęciu za kryterium kształtowanie się wskaźników R_i w 1997 roku) zawiera kolejna tablica.

Tabela 5. Wykaz trzydziestu artykułów rolno-spożywczych Polski z najwyższymi wskaźnikami intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej liczonymi metodą Grubela i Lloyd'a dla okresu 1993-1997

CN (4)	Opis	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
0203	Mięso wieprzowe świeże, chłodzone lub mrożone	0,0652	0,0135	0,6824	0,8488	0,9916	0,9857
0511	Produkty pochodzenia zwierzęcego gdzie indziej nie wymienione	0,8699	0,9237	0,9394	0,9825	0,9868	0,9742
0301	Ryby żywe	0,8096	0,4658	0,5956	0,9159	0,9823	0,6444
2203	Piwo otrzymywane ze słodu	0,8499	0,8197	0,7593	0,8767	0,9776	0,9229
0714	Maniok, maranda, salep, karczochy, słodkie ziemniaki i podobne	0,1289	0,1153	0,0139	0,0905	0,9753	0,1266
0604	Liście, gałęzie i inne części roślin oraz trawy, mchy i porosty	0,9854	0,8961	0,8979	0,9648	0,9644	0,8389
0809	Morele, wiśnie, brzoskwinie, śliwki i owoce tarniny, świeże	0,9355	0,5961	0,6685	0,8141	0,9534	0,0983
1109	Gluten pszenny, suszony lub nie	0,0140	0,0113	0,0326	0,1298	0,9029	0,2391
0405	Masło oraz inne tłuszcze i oleje otrzymane z mleka	0,8462	0,5922	0,0799	0,0505	0,8984	0,3133
2101	Ekstrakty, esencje i koncentraty kawy herbaty oraz przetwory na bazie tych produktów	0,4546	0,5912	0,7746	0,7798	0,8704	0,8367
0712	Warzywa suszone	0,7053	0,7317	0,9427	0,8304	0,8599	0,9385
0508	Koral i podobne materiały	0,8974	0,8936	0,8857	0,6999	0,8557	0,6584
0306	Skorupiaki w skorupach lub bez, żywe, świeże, chłodzone, mrożone, suszone, solone lub w solance	0,2203	0,2110	0,3572	0,6672	0,8372	0,6397
2202	Wody, w tym wody mineralne i wody gazowane zawierające dodatek cukru	0,3353	0,1064	0,3534	0,9311	0,8369	0,9090

CN (4)	Opis	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
0207	Mięso i jadalne podroby z drobiu	0,9542	0,9999	0,6850	0,7604	0,8359	0,7320
0510	Ambra szara, strój bobrowy, cybet i piżmo	0,3061	0,3396	0,2971	0,5222	0,8243	0,4904
0302	Ryby świeże lub chłodzone	0,5664	0,2891	0,2700	0,3993	0,8115	0,9267
0602	Inne rośliny żywe, sadzonki i zrazy; grzybnia	0,8397	0,9661	0,8579	0,9815	0,8108	0,7351
1521	Woski roślinne, wosk pszczeli, inne woski owadzie i spermacet	0,2620	0,5502	0,5859	0,8828	0,8101	0,6481
0601	Bulwy, korzenie bulwiaste, cebulki, łodygi podziemne i kłącza	0,3082	0,6463 ¹	0,7545	0,9222	0,8004	0,2031
2208	Alkohol etylowy nie skażony o objętości mocy alkoholu mniejszej niż 80%; wódki, likiery	0,2303	0,3020	0,2741	0,5859	0,7935	0,6726
2104	Zupy i buliony i przetwory z nich	0,4019	0,7331	0,8903	0,9799	0,7701	0,5711
1102	Mąka ze zbóż innych niż pszenica i mieszanka żyta z pszenicą	0,0245	0,2853	0,9623	0,5435	0,7649	0,3988
1404	Produkty roślinne gdzie indziej nie wymienione	0,6152	0,5631	0,5635	0,7680	0,7620	0,5512
0304	Filety rybne i inne mięso rybne	0,2632	0,2742	0,4487	0,5029	0,7517	0,7708
0703	Cebula, czosnek, pory oraz inne warzywa cebulowe	0,1722	0,1908	0,3717	0,1845	0,7314	0,5098
0404	Serwatka; produkty składające się ze składników naturalnego mleka	0,5409	0,5263	0,7374	0,7937	0,7219	0,6163
1101	Mąka pszenna i żytnio-pszenna	0,0161	0,4158	0,3074	0,5376	0,7200	0,9869
0106	Inne zwierzęta żywe	0,3477	0,3480	0,7453	0,7339	0,7198	0,8373
2201	Wody, w tym naturalne lub sztuczne wody mineralne i wody gazowane	0,9198	0,3760	0,2627	0,2762	0,7175	0,3605

Źródło: Jak w tabeli 1.

Wewnątrzgałęziowy podział pracy w obrotach zagranicznych Polski artykułami rolno-spożywczymi – zresztą nie tylko – znajduje się dopiero na wstępnym etapie rozwoju. Jego intensywność jest stosunkowo najwyższa w zakresie wyrobów zwierzęcych oraz mało przetworzonych wyrobów szeroko rozumianej gospodarki żywnościowej.

Wyniki analizy empirycznej dotyczącej obrotów surowcami i artykułami przemysłowymi

W wielu przypadkach na nadzwyczaj wysokim poziomie kształtują się również wskaźniki intensywności wymiany wewnątrzgałęziowej Polski w przypadku artykułów przemysłowych. Wykaz trzydziestu z nich prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Wykaz trzydziestu artykułów przemysłowych oraz surowców eksportowanych z Polski z najwyższymi wskaźnikami wymiany wewnątrzgałęziowej liczonymi metodą Grubela i Lloyda dla okresu 1993-1997.

CN (4)	Opis	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocze 1998
2506	Kwarc; kwarcyt	0,7739	0,5374	0,6728	0,4985	0,9982	0,6096
7211	Wyroby walcowane płaskie ze stali niestopowej o szerokości mniejszej niż 600 mm, nie platerowane	0,5744	0,7200	0,7260	0,6732	0,9981	0,6840
8482	Łożyska toczne	0,8856	0,8436	0,8163	0,8866	0,9969	0,9642
2808	Kwas azotowy; mieszaniny nitrujące	0,0689	0,6180	0,9348	0,7660	0,9965	0,9613
4601	Plecionki i podobne wyroby wykonane z materiałów do wyplatania	0,9857	0,7114	0,8356	0,9960	0,9959	0,9424
5104	Odpady rozwłóknione wełny i cienkiej albo grubej sierści zwierzęcej	0,0892	0,7750	0,3338	0,0000	0,9958	0,0283
7907	Inne artykuły z cynku	0,4517	0,4023	0,6085	0,4799	0,9948	0,5382
6501	Formy kapeluszy, korpusy kapeluszy i stożki z filcu, nie modelowane i bez rond	0,0750	0,0268	0,1300	0,6509	0,9923	0,6278
5804	Tiul i inne tkaniny siatkowe; koronki w sztukach, w taśmach lub w postaci motywów	0,9653	0,9488	0,9903	0,9771	0,9883	0,8451
2928	Pochodne organiczne hydrazyny lub hydroksylaminy	0,7088	0,3781	0,5429	0,3407	0,9881	0,9918
4904	Nuty drukowane lub w rękopisie	0,9322	0,7997	0,6582	0,4738	0,9869	0,4366
6701	Skóry ptasie i inne części ptaków wraz z piórami lub puchem, pióra, części piór, puch i wyroby z puchu	0,7107	0,0178	0,3289	0,9073	0,9834	0,1967
9405	Lampy i oprawy oświetleniowe gdzie indziej nie wymienione; reklamy świetlne, podświetlane tablice i znaki informacyjne	0,9624	0,9330	0,9393	0,9706	0,9833	0,9571

CN (4)	Opis	1993	1994	1995	1996	1997	I półrocz 1998
9103	Zegary z mechanizmami zegarkowymi	0,6768	0,6318	0,8313	0,9357	0,9832	0,7210
8540	Lampy elektronowe z gorącą katodą, z katodą zimną lub fotokatodą	0,9744	0,8210	0,7106	0,8121	0,9809	0,9570
8409	Części nadające się do stosowania do silników ujętych w pozycjach nr 8407 lub 8408	0,7838	0,7545	0,8821	0,9796	0,9796	0,9094
9028	Liczniki ilości i zużycia gazu, cieczy lub energii elektrycznej	0,3951	0,8817	0,9667	0,6847	0,9774	0,7134
7003	Szkło lane i walcowane, w arkuszach lub kształtkach	0,4077	0,5463	0,6937	0,8976	0,9761	0,9549
6215	Krawaty, muszki, fulary	0,6496	0,8596	0,9825	0,7500	0,9737	0,8487
7307	Łączniki rur lub przewodów rurowych z żeliwa lub stali	0,8382	0,7163	0,7751	0,9354	0,9718	0,9509
6105	Koszule męskie lub chłopięce, dziane lub szydełkowane	0,7688	0,5757	0,8921	0,7936	0,9679	0,9370
5805	Tkaniny obiciowe ręcznie tkane typu gobelinów	0,9986	0,6986	0,3431	0,2535	0,9677	0,3343
3501	Kazeina, kazeiniany i inne pochodne kazeiny; kleje kazeinowe	0,3779	0,7897	0,9254	0,9457	0,9659	0,9508
5308	Przędza z innych roślinnych włókien przędnych; przędza papierowa	0,5105	0,6843	0,3632	0,3611	0,9638	0,5762
7310	Cysterny, beczki, bębny, bańki, skrzynki i podobne pojemniki na dowolny materiał, ze stali o pojemności nie większej niż 300 l	0,6201	0,6651	0,8694	0,8186	0,9620	0,8552
6403	Obuwie o podeszwach zewnętrznych z gumy, tworzyw sztucznych, skóry i cholewkach ze skóry	0,6579	0,7174	0,6670	0,8263	0,9618	0,8604
3805	Terpentyna balsamiczna	0,4153	0,4339	0,9003	0,8288	0,9612	0,6013
7806	Inne artykuły z ołowiu	0,9756	0,8285	0,9127	0,8513	0,9602	0,9597
4411	Płyty pilśniowe drewnopochodne	0,1784	0,2779	0,3397	0,6932	0,9601	0,9448
2522	Wapno palone, wapno gaszone i wapno hydrauliczne	0,0308	0,0634	0,2556	0,6173	0,9586	0,9003

Źródło: Jak w tabeli 1.

Na wstępnym etapie rozwoju znajduje się też wewnątrzgałęziowy podział pracy między Polską a resztą świata w zakresie artykułów przemysłowych i su-

rowców. Jeśli chodzi o artykuły przemysłowe, to intensywność tego typu podziału pracy jest stosunkowo najwyższa w przypadku żelaza i stali oraz wyrobów z nich (w tym łożysk tocznych), a także w zakresie wyrobów przemysłu odzieżowego, obuwniczego i chemicznego. Raczej słabo jest on zaawansowany w dziedzinach technologicznie intensywnych.

Wymiana wewnątrzgałęziowa a międzygałęziowa

Zgodnie z przewidywaniami, wzrostowi znaczenia wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym towarzyszył spadek znaczenia wymiany międzygałęziowej (tab. 7).

Tabela 7. Średnie zwykłe wskaźników RCA_i oraz IIT_i w handlu zagranicznym Polski w okresie 1993-1997 przy czterocyfrowej dezagregacji danych według nomenklatury CN^a

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997
RCA	-0,834	-0,812	-0,850	-0,671	-0,612
IIT	0,3262	0,3302	0,3483	0,3597	0,3597

^a Obliczono według formuł 3 i 10.

Źródło: Dane GUS, obliczenia własne.

Tabela 8. Kształtowanie się średnich zwykłych i średnich ważonych wskaźników wymiany wewnątrzgałęziowej w handlu zagranicznym Polski w okresie 1993-1997^a

Wyszczególnienie	1993	1994	1995	1996	1997
Towary rolno-spożywcze (średnie zwykłe):					
\bar{R}_i	0,3036	0,2907	0,3248	0,3371	0,3505
R_i	0,1750	0,1451	0,1771	0,1886	0,1864
Towary przemysłowe i surowce (średnie ważne):					
\bar{R}_i	0,3306	0,3378	0,3528	0,3532	0,3615
R_i	0,1812	0,1857	0,2019	0,2008	0,2156

^a Obliczono według formuł 3 i 4.

Źródło: Jak w tablicy 1.

Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej Polski mierzona średnimi zwykłymi wskaźnikami RCA_i ulega w sumie poprawie, ale kształtuje się

nadal na niskim poziomie. Nie towarzyszy temu zdecydowane zwiększenie intensywności handlu wewnątrzgałęziowego. Dotyczy to zarówno obrotów artykułami rolno-spożywczymi, jak i wyrobami przemysłowymi i surowcami (por. tab. 8).

W latach 90. handel zagraniczny Polski był w dalszym ciągu przede wszystkim handlem o charakterze międzygałęziowym. W konsekwencji zatem w eksporcie Polski dominowała nadal konkurencja typu cenowego, zaś cenowe *terms of trade* kształtowały się dla niej niekorzystnie. Problemy handlu zagranicznego Polski miały więc w dużej mierze charakter strukturalny.

Podsumowanie i wnioski

Rozwój wymiany wewnątrzgałęziowej jest nadzwyczaj korzystny, i to z wielu punktów widzenia. Może on się przyczyniać przede wszystkim do osiągnięcia korzyści skali w sferze produkcji i zbytu. Ale zarazem rozwój tego typu wymiany przyczynia się do lepszego wykorzystania zasobów i lepszego zaspokojenia potrzeb konsumentów. Właśnie dlatego rozwój wymiany wewnątrzgałęziowej umożliwia również względne osłabienie trudności w realizowaniu trudnych oraz kosztownych procesów restrukturyzacyjnych. Może ona być zatem dodatkowo wykorzystywana jako instrument przeciwdziałania tendencjom protekcyjnym. Z wielu względów te możliwości wykorzystuje się w Polsce tylko w ograniczonym zakresie, co można stosunkowo łatwo wytłumaczyć.

Po zapoczątkowanych na przełomie lat 80. i 90. zmianach politycznych i systemowych w Polsce utrzymano dodatnie saldo bilansu handlowego tylko przez jeden rok, konkretnie w 1990 r. Potem już zaczęła się wyraźnie ujawniać specyficzna asymetria o charakterze ilościowym (m.in. absolutne powiększenie się deficytu tego bilansu, a także deficytu w bilansie obrotów bieżących), która była w głównej mierze efektem występowania tzw. asymetrii jakościowej, tj. asymetrii o charakterze strukturalnym. Wyrazem tej asymetrii – towarzyszącej rozwojowi gospodarczemu Polski w tychże latach w tempie 5-7% rocznie – było stopniowe nasilanie się dysproporcji między strukturą towarową oraz rodzajową importu i eksportu, a zatem relatywnie niska i niewiele się zwiększająca intensywność tzw. wewnątrzgałęziowego podziału pracy, tj. głównie wymiany zespołami, podzespołami i ewentualnie składowymi różnorodnych produktów w ramach tych samych gałęzi.

W analizowanym okresie międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej Polski mierzona średnimi zwykłymi wskaźnikami RCA_i (przy czterocyfrowej dezagregacji danych wg tzw. nomenklatury scalonej) uległa w sumie poprawie, ale kształtowała się nadal na relatywnie niskim poziomie. Zwiększała się też intensywność wymiany wewnątrzgałęziowej, ale tempo tego procesu było nadal relatywnie bardzo niskie.

W okresie transformacji stopień międzynarodowej konkurencyjności gospodarki narodowej Polski mierzony wynikami osiąganymi w handlu zagranicznym nie uległ większym zmianom. Obserwuje się wręcz pogłębianie tzw. asymetrii ilościowej (rozmiąkanie się tempa wzrostu importu i eksportu ze wszystkimi tego konsekwencjami), czego podłożem są przede wszystkim różnorodne przyczyny o charakterze strukturalnym (długookresowym) oraz techniczno-technologicznym (średniookresowym). Nie bez znaczenia są też przyczyny o charakterze koniunkturalnym.

Obserwuje się w Polsce relatywnie wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Wprawdzie od pewnego czasu ulega ono osłabieniu, ale kształtuje się nadal na wysokim poziomie. Z punktu widzenia handlu zagranicznego owocuje to z jednej strony rosnącą ilościowo presją importową, z drugiej zaś również rosnącą absorpcją potencjalnej podaży eksportowej przez coraz bardziej zasobny i wymagający rynek wewnętrzny. I tutaj dochodzimy do istotnych zagadnień o charakterze strukturalnym i techniczno-technologicznym, które znajdują w ostatecznym efekcie swój wyraz w tzw. asymetrii jakościowej, która z kolei pozostaje wyraźnie w logicznym związku ze wspomnianą wcześniej asymetrią ilościową.

Przez wiele lat priorytetowe znaczenie miało w Polsce rozwiązywanie problemów tzw. magicznego czworoboku (możliwie szybkie tempo wzrostu gospodarczego, obniżanie stopy bezrobocia, obniżanie stopy inflacji czyli przywracanie równowagi wewnętrznej oraz – choć chyba w mniejszym stopniu – przywracanie równowagi zewnętrznej). Pomijając na razie stopień realizacji tych celów, trzeba dodać, że w tym czasie pozostawiono niejako na uboczu skomplikowane skądinąd przemiany strukturalne i technologiczne. W efekcie zwiększony popyt wewnętrzny kierował się na coraz nowocześniejsze dobra zagraniczne (w głównej mierze na dobra konsumpcyjne i zaopatrzeniowe), a zarazem prowadził do eliminacji z eksportu wielu lepszych jakościowo dóbr, które kiedyś plasowano na rynkach zagranicznych (np. maszyny budowlane, wyroby przemysłu chemicznego czy też kosmetyki).

W efekcie wymienionych zjawisk i tendencji gospodarka Polski przeżywa kryzys strukturalny w postaci niedopasowania profilu produkcji do potrzeb rynków zagranicznych i niewielkiego tempa zmian w procesie dopasowywania tego profilu do zmian w strukturze popytu partnerów zagranicznych. Jest to tym bardziej istotne, że wcześniejsze bastiony polskiego eksportu (np. rolnictwo, górnictwo węgla i wielu innych surowców, przemysł hutniczy, przemysł stoczniowy czy też przemysł skórzany i obuwniczy) przechodzą powoli do historii, zaś możliwości rozwoju w tych dziedzinach tzw. wewnątrzgałęziowego podziału pracy są raczej ograniczone. Tymczasem wiadomo, że właśnie rozwój taki stanowi współcześnie główną siłę napędową handlu międzynarodowego, zwłaszcza handlu między krajami rozwiniętymi gospodarczo.

Przypisy

- ¹ Na te tematy zob. szerzej m.in.: H. Grubel, P. J. Lloyd, *Intra-Industry Trade. The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, London 1975; P. K. M. Tharakan, *The Economics of Intra-Industry Trade*, „Recherches Economiques de Louvain” 1981, No 2; U. Broll, B. Gilroy, *Aussenwirtschaftstheorie*, R. Oldenbourg Verlag, München-Wien 1994.
- ² J. Misala, Wymiana wewnątrzgałęziowa w polskim handlu zagranicznym, „*Ekonomista*” 1985, nr 3; E. M. Pluciński, *Makroekonomia gospodarki otwartej*, WSHiFM, Warszawa 1999.
- ³ Jeśli średnia ważona obliczana jest dla obrotów z wybraną grupą krajów, to za wagi przyjmuje się udziały poszczególnych gałęzi w obrotach z tą grupą (odpowiednio w eksporcie oraz imporcie).
- ⁴ Por. A. Aquino, *The Measurement of Intra-Industry Trade when overall Trade is Imbalanced*, „*Weltwirtschaftliches Archiv*” 1987, No 4, s. 763-765.

Literatura

- Aquino A., *The Measurement of Intra-Industry Trade when overall Trade is Imbalanced*, „*Weltwirtschaftliches Archiv*” 1987, No 4
- Balcerowicz L., *Socjalizm, kapitalizm, transformacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997
- Bożyk P., Misala J., Puławski M., *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne*, PWE, Warszawa 1998
- Broll U., Gilroy B., *Aussenwirtschaftstheorie. Einführung und neue Ansätze*, München – Wien 1994
- Grubel H., Lloyd P. J., *Intra-Industry Trade. The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, London 1975
- Kapitał zagraniczny w prywatyzacji, red. Jarosz M., PAN, Warszawa 1998
- Misala J., Wymiana wewnątrzgałęziowa w polskim handlu zagranicznym, „*Ekonomista*”, 1985, nr 3
- Pluciński E. M., *Makroekonomia gospodarki otwartej*, WSHiFM, Warszawa 1999
- Rosati D., *Polska droga do rynku*, PWE, Warszawa 1998
- Tharakan P. K. M., *The Economics of Intra-Industry Trade*, „*Recherches Economiques de Louvain*” 1981, No 2